

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ПОПОВА АННА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 349.415:504.054 (477)

**ПРАВОВА ОХОРОНА ЗЕМЕЛЬ ВІД ЗАБРУДНЕННЯ
НЕБЕЗПЕЧНИМИ РЕЧОВИНАМИ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 12.00.06. – земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
СИДОР Вікторія Дмитрівна,
Чернівецький юридичний інститут
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
в.о. завідувача кафедри
цивільно-правових дисциплін

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
Заслужений юрист України
КОСТИЦЬКИЙ Василь Васильович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри теорії права та держави;

кандидат юридичних наук, доцент
МОРОЗ Галина Василівна,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
доцент кафедри трудового,
екологічного та аграрного права

Захист відбудеться «23» березня 2018 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.04 Національного університету «Одеська юридична академія» (65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» (65009, м. Одеса, вул. Академічна, 2).

Автореферат розісланий «22» лютого 2018 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.О. Ульянова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сталий розвиток нашої держави в сучасних умовах значною мірою варто пов'язувати із створенням умов щодо раціонального використання землі, забезпечення її охорони, оскільки земля є основним національним багатством. Одним із загрозливих чинників, які впливають на якісний стан земель, є антропогенне забруднення земель небезпечними речовинами, а це призводить до порушень рівноваги у природі й негативно впливає на життя та здоров'я людей. В Україні забруднення земель небезпечними речовинами досягло останніми роками небачених масштабів. Катастрофою планетарного масштабу стала аварія на Чорнобильській АЕС, яка спричинила високий рівень забруднення.

Часто сама діяльність людини негативно впливає на об'єктивні закони природи і тягне за собою настання невідворотних шкідливих наслідків і для самої себе, і для природи в цілому. Тому Конституція нашої держави у ст. 66 закріпила обов'язок кожного громадянина не заподіювати шкоди природі, а в разі заподіяння, відшкодовувати завдані збитки. Одночасно держава взяла на себе обов'язок правової охорони довкілля, у тому числі і земельних ресурсів, від впливу небезпечних чинників. Так, статтею 16 Конституції України закріплено, що держава зобов'язана забезпечувати екологічну безпеку, підтримувати екологічну рівновагу на території України, подолати наслідки Чорнобильської катастрофи, зберігати генофонд українського народу.

Незадовільний стан земельних ресурсів в Україні, зокрема земель, що забруднені небезпечними речовинами, вимагає застосування інноваційних підходів до їх правової охорони.

Науковою і теоретичною базою даного дисертаційного дослідження стали визначні роботи таких радянських і сучасних учених у галузі земельного, екологічного та аграрного права, як: В.І. Андрейцев, Г.І. Балюк, О.Г. Бондар, О.А. Вівчаренко, Н.С. Гавриш, О.В. Гафурова, А.П. Гетьман, В.К. Гуревський, А.Й. Годованюк, В.М. Єрмоленко, Ю.Г. Жариков, Є.О. Платонова, І.І. Каракаш, Т.О. Коваленко, Т.Г. Ковальчук, Н.Р. Кобецька, В.В. Костицький, І.О. Костяшкін, М.В. Краснова, П.Ф. Кулинич, В.І. Курило, Н.Р. Малишева, А.М. Мірошніченко, Г.В. Мороз, В.Л. Мунтян, В.В. Носік, Т.К. Оверковська, О.Ю. Піддубний, О.О. Погрібний, В.І. Семчик, В.Д. Сидор, О.В. Степська, Н.І. Титова, В.Ю. Уркевич, Т.Є. Харитонова, Ю.С. Шемшученко, М.В. Шульга, В.О. Юрескул, В.З. Янчук та ін.

Вирішення проблеми вдосконалення правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами потребує спеціальних наукових знань, які можна отримати на основі проведення ґрунтовних міждисциплінарних досліджень. Враховуючи багатоаспектність і багатогранність теми, в процесі дослідження були використані також праці таких відомих учених різних галузей наук – екології, географії, сільського господарства, як: М.Т. Бакка,

П.Г. Вакулук, М.М. Воробець, С.А. Генсірук, Н.Г. Гороховська, Б.В. Онищенко, О.Є. Совга, В.С. Міщенко, В.О. Мошинський та ін.

Нормативну основу дослідження становлять Конституція України, Земельний кодекс України, Закони України «Про охорону земель», «Про державний контроль за використанням та охороною земель», інші законодавчі та підзаконні нормативно- правові акти в галузі охорони земель, а також міжнародні конвенції та договори в сфері охорони довкілля.

Емпіричну основу дисертаційного дослідження складають Постанови Пленуму Верховного Суду України, Конституційного Суду України, узагальнення судової практики Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, господарського суду Одеської області, апеляційного суду Одеської області, а також рішення місцевих судів України, в тому числі розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація була виконана відповідно до плану у межах теми науково-дослідної роботи кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове забезпечення сталого розвитку земельних та екологічних відносин у Південному регіоні України» на 2011-2015 рр. як складової плану науково-дослідної роботи у межах комплексної теми Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011-2015 рр. (державний реєстраційний номер 0110U000671), а також плану науково-дослідної роботи кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія еволюції аграрних, земельних та екологічних правовідносин у контексті інтеграційного розвитку» на 2016-2020 рр. як складової плану науково-дослідної роботи у межах комплексної теми Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 рр. (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Мета та завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у формуванні теоретичних засад та розробці на їх основі пропозицій і практичних рекомендацій щодо вдосконалення правового забезпечення охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні.

Відповідно до поставленої мети визначено такі задачі дисертаційного дослідження:

- дослідити історичні аспекти розвитку законодавства щодо правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами;
- розкрити поняття та ознаки земель, що забруднені небезпечними речовинами;
- визначити поняття й принципи правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами;

- здійснити класифікацію основних джерел забруднення земель небезпечними речовинами;
- охарактеризувати підстави й умови правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами;
- розкрити сутність та особливості правових форм охорони земель від забруднення небезпечними речовинами;
- з'ясувати специфіку настання юридичної відповідальності за порушення законодавства щодо правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами;
- провести порівняльно-правовий аналіз європейського та міжнародного законодавства в галузі охорони земель від забруднення небезпечними речовинами;
- розкрити особливості правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами у країнах пострадянського простору;
- сформулювати теоретичні висновки і практичні рекомендації для удосконалення правового регулювання охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні.

Предметом дослідження є права охорона земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні.

Методи дослідження спираються на методологічний інструментарій, концептуальні підходи, методи і принципи, вироблені юриспруденцією. Методологічну основу дисертаційного дослідження складають дві групи методів: загальнонаукові (філософські) методи, до яких відносяться діалектичний метод, метод аналізу та синтезу, формально-логічний метод, системний метод і спеціально-правові, зокрема, історико-правовий, формально-юридичний, порівняльно-правовий, метод тлумачення правових норм. Діалектичний метод становить методологічну основу всього дисертаційного дослідження, його застосування дозволило розглянути правову охорону земель від забруднення небезпечними речовинами у взаємозв'язку із соціальними, економічними і правовими факторами (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2). Метод аналізу покладено в основу вивчення наукових підходів до розуміння юридичної природи правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами, метод синтезу застосовувався з метою використання комплексу заходів правової охорони земель (підрозділи 1.2, 1.3, 2.4). Формально-логічний метод використовувався для дослідження понятійно-категоріального апарату (підрозділи 1.2, 1.3, 2.3). Впровадження системного методу дозволило визначити класифікацію джерел забруднення та визначити правові форми охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні (підрозділи 2.1, 2.3). За допомогою історико-правового методу досліджувався

процес становлення правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні (підрозділ 1.1). Формально-юридичний метод дозволив сформулювати ключові поняття та категорії за темою дослідження (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.3, 2.4). Використання порівняльно-правового методу дозволило провести порівняльний аналіз законодавства України, окремих європейських, зарубіжних та пострадянських країн у сфері охорони земель від забруднення небезпечними речовинами (підрозділи 3.1, 3.2). Виявити відповідність норм права логіці і тенденціям розвитку суспільних відносин допоміг метод тлумачення правових норм. Формулювання висновків і пропозицій, які містяться у дисертації, зроблено за допомогою методу догматичного (логічного) аналізу і тлумачення правових норм.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше у науці земельного права України на дисертаційному рівні було проведено системне, комплексне дослідження правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами, котре дозволило обґрунтувати нові теоретичні та прикладні положення, висновки й рекомендації, що виносяться на захист:

вперше:

– запропоновано періодизацію процесу історичного розвитку законодавства щодо правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами на території сучасної України: 1) XI-XV ст. – період зародження законодавства, у тому числі, перших правових пам'яток, які безпосередньо стосувалися правової охорони земель від забруднення; 2) XVI-XIX ст. – період розвитку законодавства щодо правової охорони земель (переважно сільськогосподарських та мисливських угідь) від забруднення; 3) 1917-1986 рр. – період формування законодавства щодо правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами, який умовно можна поділити на такі три етапи: 1917-1949 рр. (націоналізація земельного фонду, поділ земель залежно від промислового значення, засекречення даних щодо забруднення земель, відновлення стану земель після Другої світової війни); 1950-1970 рр. (розвиток науково-технічного прогресу і, внаслідок цього, посилення антропогенного навантаження на земельні ресурси, техногенний, природоруйнівний тип землекористування без урахування екологічних обмежень); 1970-1986 рр. (зародження ідей збалансованого соціально-економічного та екологічного розвитку, активізація наукових досліджень та законодавчої діяльності у галузі правової охорони земель); 4) 1986-1991 рр. – постчорнобильський період розвитку законодавства, що позначився посиленням вимог екологічної безпеки та розвитком превентивних землеохоронних заходів; 5) 1991 р. – до сьогоднішнього – новітній період розвитку законодавства щодо правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами за часів існування незалежної України (поширення ідеології екоцентризму, концепції сталого розвитку, екологічна обґрунтованість землекористування);

– розроблено систему заходів планування та контролю у галузі використання й охорони земель щодо джерел забруднення, що включають: 1) визначення потенційних джерел ризиків, їх ідентифікація та окреслення фактичних територіальних зон впливу; 2) розміщення захисних лісових насаджень уздовж доріг з інтенсивним рухом автомобілів, навколо електростанцій, заводів і підприємств металургійної та хімічної промисловості; 3) зниження до мінімуму кількості населення, що проживає чи працює на забруднених територіях; 4) визначення меж забруднених земель; 5) створення реєстру забруднених земель; 6) застосування принципу «забруднювач платить» залежно від інтенсивності та обсягів забруднення земель; 7) вилучення з цивільного обігу чи обмеження обігу земель, забруднених небезпечними речовинами;

– проведено порівняльний аналіз особливостей застосування заходів щодо правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами у природоохоронному і земельному законодавстві держав пострадянського простору. З'ясовано наявність двох підходів до законодавчого закріплення заходів правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами у земельному законодавстві деяких інших держав: 1) консолідованого, який полягає у закріпленні заходів правової охорони у межах одного структурного підрозділу спеціального кодексу як в Україні, так і в Республіках Таджикистан, Узбекистан, Казахстан; 2) інституційного, який полягає у визначенні таких заходів у межах різних структурних підрозділів спеціального кодифікованого акту, як у Республіці Абхазії;

– обґрунтовано доцільність включення до Земельного кодексу України статті 167¹, що визначатиме заходи охорони земель, забруднених унаслідок аварій на Чорнобильській атомній електростанції;

– доведено необхідність розробки та затвердження Кабінетом Міністрів України Концепції охорони земель від забруднення небезпечними речовинами з метою визначення напрямків, механізмів та строків проведення ефективних заходів збереження і відтворення якості земель, забруднених небезпечними речовинами.

Удосконалено:

– поняття «охорона земель від забруднення небезпечними речовинами», яке розглядається як встановлена правовими нормами система правових, організаційних, економічних та інших заходів, що спрямовані на збереження, відновлення, поліпшення **якісних та кількісних характеристик земель** і захист земель від забруднення важкими металами, пестицидами, мінеральними добривами, агрохімікатами, нафтою і нафтопродуктами, різними видами неорганічних відходів, радіонуклідами, збудниками інфекційних та інвазійних хвороб, що негативно впливають на їх якісний стан та створюють загрозу для життя і здоров'я усього людства;

– поняття «правова форма охорони земель від забруднення небезпечними речовинами», під якою запропоновано розглядати процесуальний порядок, закріплений правовими нормами, що сприяють реалізації правових приписів, вимог, повноважень, заходів діяльності щодо збереження якісного стану земель, мають обов'язковий характер і впливають на вирішення проблем охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні;

– природничі ознаки земель, що забруднені небезпечними речовинами, а саме: нездатність земель до самоочищення та самовідновлення; зниження родючості земель; зміна фізико-хімічних і біологічних властивостей земель; різкий рівень зниження врожайності; накопичення забруднювачів у рослинах і їх здатність викликати захворювання серед людей і тварин.

Набули подальшого розвитку:

– висновок про те, що правова охорона земель від забруднення небезпечними речовинами здійснюється правовими нормами шляхом виконання комплексу заходів, які можна звести до таких основних напрямків: покращення якісного стану земель, відновлення кількісного стану земель;

– пропозиція про доцільність використання позитивного досвіду законодавчого регулювання країн-членів Європейського співтовариства у галузі охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в нашій державі і впровадження правових механізмів, закладених у Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля та Конвенції про цивільну відповідальність за шкоду, заподіяну діяльністю, небезпечною для навколишнього середовища;

– положення про посилення ролі міжнародних стандартів у застосуванні заходів правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами у вітчизняному законодавстві;

– пропозиції щодо удосконалення правових норм діючого законодавства у галузі правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами шляхом внесення змін і доповнень до діючих нормативно-правових актів України, а саме: 1) включення до Земельного кодексу України статті 167¹, що буде закріплювати порядок використання земель, забруднених радіоактивними речовинами внаслідок Чорнобильської катастрофи; 2) прийняття Закону України «Про господарську діяльність на територіях, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи»;

– юридичні ознаки забруднення земель небезпечними речовинами, а саме: 1) земельні ресурси вважаються забрудненими, якщо кількість речовин-забруднювачів у них перевищує нормативи, закріплені у природоохоронному і земельному законодавстві; 2) суспільна небезпечність забруднення (негативний вплив забруднюючих речовин не лише на земельні ресурси, а й на інші компоненти довкілля, життя та здоров'я людей).

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання теоретичних положень, висновків та рекомендацій дисертаційного дослідження:

– у науково-дослідній роботі – для проведення подальших наукових пошуків у сфері розвитку правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами;

– у навчальному процесі – при викладанні і розробці навчальних методичних матеріалів теоретичних курсів «Земельне право України», «Аграрне право України» та спецкурсів земельно-правового спрямування «Набуття та реалізація прав на землю в Україні», «Управління земельним фондом України», «Забезпечення прав на землю», «Особливості розгляду та вирішення земельних спорів в Україні», «Міжнародно-правова охорона навколишнього природного середовища» (Акт про впровадження наукових розробок у навчальну та науково-дослідну діяльність Національного університету «Одеська юридична академія» від 10 жовтня 2017 року);

– у правотворчій діяльності – при подальшій розробці і вдосконаленні законодавства стосовно правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні;

– у правозастосовній діяльності – для вдосконалення практики впровадження норм діючого законодавства у сфері охорони земель від забруднення небезпечними речовинами.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження доповідалися і обговорювалися на Міжнародній науково-практичній конференції «Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування» (Київ, 12-13 вересня 2014 р.), Міжнародній науковій цивілістичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасна цивілістика» (Одеса, 27-28 квітня 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» (Одеса, 20 травня 2016 р.), Першому зібранні фахівців споріднених кафедр з обговорення актуальних наукових проблем та методики викладення аграрного, земельного, екологічного та природоресурсового права у вищих навчальних закладах України (Одеса, 9-10 вересня 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку національного законодавства» (Київ, 4-5 листопада 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Тendenції та новації юридичної науки: минуле, сучасність і майбутнє» (Одеса, 19 травня 2017 р.), Міжнародному Конгресі «Правові проблеми державно-приватного партнерства в умовах євроінтеграції» (Одеса, 2-4 червня 2017 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Реалізація норм екологічного, земельного та аграрного права в умовах реформування правової системи України» (Івано-Франківськ, 8-10

вересня 2017 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні» (Херсон, 31 жовтня 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Концепція розвитку правової держави в Україні» (Київ, 13-14 жовтня 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми права на сучасному етапі розвитку державності» (Льоблін, 20-21 жовтня 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми соціального права в умовах євроінтеграції» (Одеса, 31 жовтня 2017 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення дисертаційного дослідження викладено в 20 наукових працях, з яких 6 статей у наукових фахових виданнях України, 2 статті у наукових виданнях інших держав та 12 тез наукових доповідей.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які поділяються на 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 225 сторінок, із них основного тексту – 190 сторінок, список використаних джерел налічує 365 найменувань і розміщений на 31 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, стан наукового опрацювання проблеми; визначено зв'язок роботи з науковими планами, мету та задачі дослідження, його об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито отримані внаслідок наукових пошуків основні результати дослідження, їх наукова новизна, теоретичне і практичне значення, наведено відомості про форми їх апробації.

Перший розділ «Історико-теоретичні засади правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні», котрий складається з трьох підрозділів, присвячено дослідженню науково-теоретичних підходів щодо правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами та формуванню методологічної основи здійсненого дослідження.

Підрозділ 1.1 «Історичні аспекти розвитку законодавства щодо правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами» присвячено дослідженню історичних витоків правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами на території сучасної України. Проведено аналіз правових пам'яток, що містять землеохоронні норми, починаючи з XI ст. Встановлено, що до XIX ст. правовій регламентації підлягали в основному відносини щодо охорони сільськогосподарських та мисливських угідь. З розвитком науково-технічного прогресу в XX ст. розпочалось формування законодавства щодо охорони земель від забруднення небезпечними речовинами. Внаслідок посилення антропогенного навантаження на земельні ресурси загострилось питання правового забезпечення комплексної охорони

земель. Прийняття в 1960 р. закону “Про охорону природи Української РСР” поклало початок формуванню правового інституту охорони земель. В Земельному кодексі УРСР від 1970 р. землеохоронні норми було виділено в окрему главу 6, в Земельному кодексі УРСР від 1990 р. розділ III “Охорона земель” включав положення щодо порядку розміщення об’єктів, будівель і споруд та запровадження нових технологій, що впливають на стан земель, а в редакції 1992 р. з’явилась стаття щодо нормативів гранично допустимих концентрацій хімічних радіоактивних та інших шкідливих речовин у ґрунті. В земельному законодавстві незалежної України питання правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами регламентуються рядом законодавчих актів, чільне місце серед яких посідають Земельний кодекс України та закон “Про охорону земель”.

Підрозділ 1.2 «Поняття та ознаки земель, забруднених небезпечними речовинами, як об’єкта правової охорони» присвячено дослідженню поняття та ознак забруднених небезпечними речовинами земель. Під землями, що забруднені небезпечними речовинами, запропоновано розуміти землі, що зазнали негативних змін складу та властивостей внаслідок господарської та іншої діяльності шляхом проникнення в землю токсичних, хімічних, радіоактивних речовин, які суттєво погіршують їх якісний та кількісний стан.

Проведено класифікацію ознак земель, забруднених небезпечними речовинами. До юридичних ознак віднесено: перевищення встановлених нормативів вмісту в землях і ґрунтах забруднюючих речовин; настання шкідливих наслідків для життя та здоров’я людей, навколишнього природного середовища. Природничі ознаки полягають у нездатності земель до самоочищення та самовідновлення; зниженні родючості земель; зміні фізико-хімічних і біологічних властивостей земель; різкому зниженні рівня врожайності; накопиченні забруднювачів у рослинах і їх здатності викликати захворювання серед людей і тварин.

У **підрозділі 1.3 «Поняття і принципи правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами»** досліджено науково-теоретичні підходи до поняття правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами та її принципів. Обґрунтовано, що під правова охорона подбачас спрямованих на збереження, відновлення, поліпшення **якісних та кількісних характеристик земель** і захист земель від забруднення.

До основних принципів правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами віднесено такі принципи: 1) науково-обґрунтованого, комплексного підходу до правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами; 2) пріоритетності вимог екологічної безпеки над економічними інтересами землекористувачів; 3) необхідності суворого проведення заходів щодо охорони земель від забруднення небезпечними речовинами; 4) нормування і планомірного обмеження впливу антропогенної діяльності на земельні ресурси; 5) публічності у вирішенні питань щодо

охорони земель, використання коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів на землеохоронні заходи; 6) неухильного дотримання вимог законодавства про охорону земель від забруднення небезпечними речовинами; 7) невідворотності настання юридичної відповідальності у сфері правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами; 8) поєднання економічного стимулювання та юридичної відповідальності у галузі охорони земель; 9) відшкодування збитків, що спричинені порушенням норм законодавства України про охорону земель від забруднення небезпечними речовинами; 10) міжнародного співробітництва та забезпечення глобальної екологічної безпеки у сфері правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами.

Другий розділ «Особливості правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні» складається із чотирьох підрозділів, присвячених дослідженню і розкриттю сутності механізму правового забезпечення охорони земель від забруднення небезпечними речовинами.

У підрозділі 2.1 «Правова характеристика та класифікація джерел забруднення земель небезпечними речовинами» охарактеризовано такі джерела забруднення земель небезпечними речовинами, як: радіонукліди, пестициди і агрохімікати, мінеральні добрива, нафта і нафтопродукти, відходи, стійкі органічні забруднювачі тощо, які завдають невідвратної шкоди земельним ресурсам. Розроблено систему заходів контролю впливу джерел забруднення на земельні ресурси: 1) визначення потенційних джерел ризиків, їх ідентифікація та окреслення фактичних територіальних зон впливу; 2) оцінка впливу наслідків планованої діяльності для довкілля, в тому числі наслідків для безпеки життєдіяльності людей та їхнього здоров'я, флори, фауни, біорізноманіття, ґрунту, повітря, води, клімату, ландшафту, природних територій та об'єктів, історичних пам'яток та інших матеріальних об'єктів чи для сукупності цих факторів; 3) розміщення захисних лісових насаджень уздовж доріг з інтенсивним рухом автомобілів, навколо електростанцій, заводів і підприємств металургійної та хімічної промисловості; 4) зниження до мінімуму кількості населення, що проживає чи працює на забруднених територіях; 5) визначення меж забруднених земельних ділянок; 6) створення реєстру забруднених земель; 7) застосування принципу «забруднювач платить» залежно від інтенсивності та обсягів забруднення земель; 8) вилучення з цивільного обігу чи обмеження обігу земель, забруднених небезпечними речовинами.

У підрозділі 2.2 «Підстави та умови правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами» до підстав правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами віднесено: 1) закріплення в Конституції та земельному законодавстві правових гарантій охорони прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля; 2) наявність механізму реалізації цих гарантій; 3) соціальна цінність земель як природного ресурсу.

До основних умов правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами віднесено: юридичні; соціально-економічні; соціально-психологічні.

У **підрозділі 2.3 «Правові форми охорони земель від забруднення небезпечними речовинами»** визначено поняття та види правових форм охорони земель від забруднення небезпечними речовинами. Встановлено, що правова форма охорони земель від забруднення небезпечними речовинами являє собою процесуальний порядок, закріплений в правових нормах, що сприяє реалізації правових приписів, вимог, повноважень, спрямованих на збереження якісного стану земель. До основних правових форм охорони земель від забруднення небезпечними речовинами віднесено: здійснення контролю у сфері охорони земель; закріплення державних стандартів і нормативів у сфері охорони земель; економічне стимулювання раціонального використання і охорони земель; моніторинг земель; ведення Державного земельного кадастру; встановлення заборон та обмежень на діяльність, що може негативно вплинути на якісний стан земель.

Підрозділ 2.4 «Юридична відповідальність за порушення вимог законодавства щодо правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами» присвячено питанням застосування перспективної (позитивної) та ретроспективної (негативної) юридичної відповідальності за порушення вимог законодавства в галузі охорони земель від забруднення небезпечними речовинами. Позитивна відповідальність є волевиявленням особи сумлінно виконувати свої обов'язки (додержуватися вимог законодавства про охорону довкілля, підвищувати родючість ґрунтів та зберігати інші корисні властивості землі та ін.), дотримуватися встановлених землеохоронних норм. Ретроспективна відповідальність проявляється в негативній реакції на забруднення земель небезпечними речовинами і полягає в обов'язку правопорушника зазнати несприятливих наслідків майнового чи особистого характеру за свою протиправну поведінку. Доводиться, що юридична відповідальність є важливою складовою правового забезпечення охорони земель, забруднених небезпечними речовинами.

Встановлено, що цивільна відповідальність може наступити як в результаті порушення вимог землеохоронного законодавства, так і за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки. Значні особливості має порядок відшкодування ядерної шкоди. При вирішенні питань щодо відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок забруднення земель небезпечними речовинами, слід керуватися принципом співвідношення “загального” та “спеціального” законодавства, при якому цивільне законодавство є загальним, а земельне, екологічне, ядерне тощо — спеціальним.

У результаті дослідження особливостей застосування адміністративної відповідальності за забруднення земель небезпечними речовинами було

встановлено, що даний вид юридичної відповідальності: є інструментом публічно-правового впливу на порушників земельного законодавства; застосовується відносно громадян та посадових осіб; проявляється в основному у вигляді такого адміністративного стягнення як штраф; характеризується встановленим процесуальним порядком притягнення осіб, діяння яких спричинили забруднення земель небезпечними речовинами.

Проблемним за результатами проведеного дослідження вбачається притягнення до кримінальної відповідальності за забруднення земель небезпечними речовинами, оскільки небезпечні для життя та здоров'я населення наслідки, як правило, відтерміновані у часі (нерідко їх лише прогнозують), що ускладнює встановлення причинного зв'язку між шкідливим діянням та його наслідками. Ускладнюється ситуація також численними фактами приховування таких злочинів, що здійснюється у формі підробки документації чи знищення слідів забруднення.

Третій розділ «Порівняльно-правовий аналіз законодавства в галузі правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами» складається із двох підрозділів, присвячених вивченню особливостей правового регулювання охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в Сполучених Штатах Америки, Німеччині, Італії, Великобританії, Угорщині, Чехії, Швейцарії, а також країн пострадянського простору.

У підрозділі 3.1 «Порівняльно-правовий аналіз європейського та міжнародного законодавства в галузі охорони земель від забруднення небезпечними речовинами» обстоюється думка про те, що вирішення землеохоронних проблем повинно відбуватися на основі принципу міжнародного співробітництва. Додержання концепції сталого розвитку вимагає збереження земельних ресурсів для майбутніх поколінь. В результаті проведеного дослідження законодавства Сполучених Штатів Америки, Німеччини, Італії, Великобританії, Угорщини, Чехії, Швейцарії та деяких інших країн визначено перспективні напрямки імплементації норм міжнародного та європейського права до земельного та екологічного законодавства України. Встановлено, що в США правова охорона земель від забруднення небезпечними речовинами регламентується 9 федеральними законами. Крім того, кожен з 50 штатів має власні закони, що регламентують порядок промислового будівництва, видобування корисних копалин, захоронення твердих і рідких відходів тощо. З'ясовано, що в країнах-членах ЄС існують дієві правові механізми охорони земель від забруднення небезпечними речовинами, що дозволяють: підвищувати рівень переробки відходів та утилізації сміття; контролювати зберігання та використання токсичних, вибухонебезпечних та вогнебезпечних речовин; здійснювати профілактику забруднення ґрунтів.

У підрозділі 3.2 «Охорона земель від забруднення небезпечними речовинами у країнах пострадянського простору: порівняльно-правовий

аспект» було досліджено земельне законодавство колишніх республік Радянського Союзу. Проаналізовано трансформацію правового інституту охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в земельних кодексах радянського періоду і новітньому земельному законодавстві Естонії, Грузії, Абхазії, Таджикистану, Узбекистану, Казахстану, Киргизстану, Російської Федерації та Республіки Білорусь.

З'ясовано, що сучасне земельне законодавство Естонії як члена ЄС, направлене на охорону та збереження земельних ресурсів відповідно до європейських стандартів. Землеохоронне законодавство Грузії, Абхазії, Таджикистану, Узбекистану, Казахстану, Киргизстану спрямоване переважно на правове регулювання відносин: захисту земель від водної та вітрової ерозії, селів, підтоплення, заболочування; запобігання забрудненню сільськогосподарських та інших земель виробничими та іншими видами відходів; обмеження будівництва об'єктів, які негативно впливають на стан земель.

В результаті проведеного аналізу земельного законодавства Російської Федерації та Республіки Білорусь відзначено такі тенденції: розширення повноважень контрольно-інспекційних органів у сфері земельних ресурсів; зростання ролі державних програм охорони земель; прийняття спеціальних нормативно-правових актів в галузі використання та охорони забруднених (особливо радіаційно забруднених) земель.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладаються найбільш важливі теоретичні положення дисертаційного дослідження, формулюються пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України в сфері охорони земель від забруднення небезпечними речовинами:

1. Запропоновано періодизацію процесу історичного розвитку законодавства щодо правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні: 1) XI-XV ст. – період зародження законодавства, у тому числі перших правових пам'яток, які безпосередньо стосувалися правової охорони земель від забруднення; 2) XVI-XIX ст. – період розвитку законодавства щодо правової охорони земель (переважно сільськогосподарських та мисливських угідь) від забруднення; 3) 1917-1986 рр. – період формування законодавства щодо правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами, який умовно можна поділити на такі три етапи: 1917-1949 рр. (націоналізація земельного фонду, поділ земель залежно від промислового значення, засекречення даних щодо забруднення земель, відновлення стану земель після Другої світової війни); 1950-1970 рр. (розвиток науково-технічного прогресу, і внаслідок цього посилення антропогенного навантаження на земельні ресурси, техногенний, природоруйнівний тип

землекористування без урахування екологічних обмежень); 1970-1986 рр. (зародження ідей збалансованого соціально-економічного та екологічного розвитку, активізація наукових досліджень та законодавчої діяльності у галузі правової охорони земель); 4) 1986-1991 рр. – постчорнобильський період розвитку законодавства, що позначився посиленням вимог екологічної безпеки та розвитком превентивних землеохоронних заходів; 5) 1991 р. – до сьогоднішнього – новітній період розвитку законодавства щодо правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами за часів існування незалежної України (поширення ідеології екоцентризму, концепції сталого розвитку, екологічна обґрунтованість землекористування).

2. Землі, що забруднені небезпечними речовинами — це землі, що зазнали негативних змін складу і властивостей внаслідок господарської та іншої діяльності шляхом проникнення в землю токсичних, хімічних, вибухових, інфекційних, радіоактивних, легкозаймистих твердих речовин, які суттєво погіршують їх якісний стан.

3. Охорона земель від забруднення небезпечними речовинами - це встановлена правовими нормами система правових, організаційних, економічних та інших заходів, які спрямовані на збереження, відновлення, поліпшення **якісних характеристик земель** і захист земель від забруднення важкими металами, пестицидами, мінеральними добривами, агрохімікатами, нафтою і нафтопродуктами, різними видами неорганічних відходів, радіонуклідами, збудниками інфекційних та інвазійних хвороб, що негативно впливають на їх якісний стан та створюють загрозу для життя і здоров'я усього людства.

4. Систему принципів, на яких ґрунтується правова охорона земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні, складають такі принципи: 1) науково-обґрунтованого, комплексного підходу до правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами; 2) пріоритетності вимог екологічної безпеки над економічними інтересами землекористувачів; 3) необхідності суворого проведення заходів щодо охорони земель від забруднення небезпечними речовинами; 4) нормування і планомірного обмеження впливу антропогенної діяльності на земельні ресурси; 5) неухильного дотримання вимог законодавства про охорону земель від забруднення небезпечними речовинами; 6) невідворотності настання юридичної відповідальності у сфері правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами; 7) поєднання заходів економічного стимулювання та юридичної відповідальності у сфері охорони якісного стану земель; 8) відшкодування збитків, заподіяних порушенням законодавства України про охорону земель від забруднення небезпечними речовинами; 9) публічності у вирішенні питань щодо охорони земель, використанні коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів на землеохоронні заходи; 10) міжнародного

співробітництва та забезпечення глобальної екологічної безпеки у сфері правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами.

5. З метою охорони земель від забруднення небезпечними речовинами доцільно здійснювати такі заходи: 1) активізація робіт зі створення єдиного державного реєстру забруднених земель; 2) створення велико- й середньомасштабних електронних картографічних моделей, що відображають як стан земель, що забруднені небезпечними речовинами, так і ризики, пов'язані з їх використанням; 3) забезпечення відображення статусу земель, що забруднені небезпечними речовинами, в системі Державного земельного кадастру; 4) розроблення й прийняття регіональних і загальнодержавних програм, в яких окремим розділом повинно розглядатися питання охорони земель від забруднення небезпечними речовинами.

6. Важливим механізмом забезпечення охорони земель від забруднення небезпечними речовинами, направленим на забезпечення ефективного використання земель та обмеження негативного впливу, є стандартизація та нормування. Враховуючи, що в системі стандартів у сфері охорони земель та відтворення родючості ґрунтів наявна висока питома вага стандартів СРСР, що зберігають свою чинність у частині, що не суперечить чинному законодавству України, обстоюється необхідність розробки і прийняття сучасних стандартів, які б відповідали міжнародним.

7. Найбільш ефективними в системі заходів державного примусу, які застосовуються до винних у випадку забруднення земель небезпечними речовинами, є заходи цивільно-правової відповідальності. Специфічними ознаками цивільно-правової відповідальності у галузі охорони земель від забруднення небезпечними речовинами є: а) компенсаційний характер; б) притягнення до цивільної відповідальності юридичних осіб (що особливо актуально у зв'язку з тим, що забруднювачами земель є підприємства транспорту, промисловості, металургії тощо); в) можливість відшкодування збитків у грошовій або натуральній формі (локалізація забруднення та усунення його негативних наслідків, відновлення попереднього стану земель); г) відсутність вини заподіювача збитків не звільняє його від обов'язку відшкодування.

8. На підставі проведеного аналізу зарубіжного досвіду подолання наслідків радіаційних катастроф та ведення господарської діяльності на радіоактивно забруднених територіях запропоновано розробку і прийняття Закону України «Про господарську діяльність на територіях, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи».

9. З метою визначення напрямків, механізмів та строків проведення ефективних заходів збереження і відтворення якості земель, забруднених небезпечними речовинами доцільним є розробка та затвердження Кабінетом Міністрів України Концепції охорони земель від забруднення небезпечними

речовинами, в якій повинно бути передбачено створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення проведення зазначених заходів. Основними проблемами, які підлягають розв'язанню і повинні бути закріплені в Концепції, є: 1) попередження негативного впливу на земельні ресурси; 2) оцінювання екологічного стану територій в ерозійно небезпечних регіонах; 3) розроблення пропозицій з охорони земель від забруднення та поліпшення стану земельних угідь у небезпечно забруднених регіонах; 4) введення в програми підготовки спеціалістів аграрного, земельного та екологічного права навчальної дисципліни «Правова охорона земель»; 5) розроблення й участь у реалізації міжнародних програм з охорони земель від забруднення небезпечними речовинами; 6) ретельне вивчення міжнародного досвіду у галузі охорони земель від забруднення і використання його для удосконалення вітчизняних підходів і методів у цій сфері; 7) розроблення сучасних міжнародних науково-теоретичних і практичних програм у сфері охорони земель від забруднення небезпечними речовинами шляхом співробітництва українських і іноземних вчених-фахівців у рамках певних міжнародних фондів і організацій; 8) приєднання до європейських і світових програм щодо охорони земель від забруднення.

10. З метою удосконалення чинного законодавства в частині охорони земель від забруднення небезпечними речовинами та визначення режиму їх використання, доцільно внести такі зміни:

- доповнити Земельний кодекс України окремою статтею 167¹ «Порядок використання земель, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи»;

- доповнити частину п'яту статті 21 Закону України «Про Державний земельний кадастр» абзацем другим наступного змісту: «Відомості щодо земель, забруднених небезпечними речовинами вносяться до Державного земельного кадастру на підставі результатів, отриманих у процесі проведення екологічної експертизи і моніторингу цих земель».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Попова А.О. Поняття і ознаки земель, що забруднені небезпечними речовинами, як об'єкта правової охорони // Юридичний вісник. 2014. № 2. С. 217-222.

2. Попова А.О. Джерела забруднення земель небезпечними речовинами та їх види // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. Вип. 73. О. Юрид. л-ра, 2014. С. 443-450.

3. Попова А.О. Історичні аспекти розвитку законодавства щодо правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. Вип. 9-2. Т. 2. О., 2014. С. 46-49.

4. Попова А.О. Поняття і принципи правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»: зб. наук. статей. Чернівці, 2015. № 1. С. 200-209.

5. Попова А.О. Правові форми охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»: зб. наук. статей. Чернівці, 2016. № 4. С. 163-176.

6. Попова А.О. Підстави та умови правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні // Порівняльно-аналітичне право: електрон. наук. фахове вид. 2016. № 5. С. 173-177 URL: http://www.rap.in.ua/5_2016/52.pdf (дата звернення: 25.01.2017).

7. Попова А.А. Ответственность за преступные посягательства, предусмотренные статьями 239 и 239¹ Уголовного кодекса Украины // *Legia si viata*, 2017. № 1. С. 144-148.

8. Попова А.О. Правове регулювання охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в європейських країнах // *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 2. С. 154-160.

9. Попова А.О. Поняття і принципи правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні. Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12-13 верес. 2014 р.). Київ: Центр правових наукових досліджень, 2014. С. 54-58.

10. Попова А.О. Поняття і юридичні ознаки земель, що забруднені небезпечними речовинами, як об'єкта правової охорони. Сучасна цивілістика: матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 27-28 квіт. 2015 р.). Одеса: Юридична література, 2015. С. 504-507.

11. Попова А.О. Джерела забруднення земель та їх основні види. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 трав. 2016 р.). У 2 т. Т. 1 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2016. С. 567-570.

12. Попова А.О. Моніторинг землі як правова форма охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні: матеріали Першого зібрання фахівців споріднених кафедр з обговорення актуальних наук. проблем та методики викладання аграрного, земельного, екологічного та природоресурсного права у вищих навчальних закладах України (м. Одеса, 9-10 верес. 2016 р.). Одеса: Юридична література, 2016. С. 194-197.

13. Попова А.О. Порівняльно-правовий аналіз заходів охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в деяких країнах пострадянського простору. Сучасні тенденції розвитку національного законодавства: матеріали

V Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 15-річчю юрид. ф-ту (м. Київ, 4-5 лист. 2016 р.). Київ, 2016. С. 160-161.

14. Попова А.О. Еволюція формування правового інституту охорони земель від забруднення в Таджикистані та Узбекистані від радянських часів до сучасності. Тенденції та новації юридичної науки: минуле, сучасність і майбутнє: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2017р.). У 2 т. Т. 1 / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видав. дім «Гельветика», 2017. С. 659-661.

15. Попова А.О. Генеза розвитку законодавства щодо правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами в українському законодавстві в XI – XVI століттях. Правові проблеми державно-приватного партнерства в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнар. конгр., м. Одеса, 2-4 черв. 2017 року. Одеса, 2017. С. 194-197.

16. Попова А.О. Рециклінг як перспективний напрямок охорони земель від забруднення небезпечними речовинами: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. Реалізація норм екологічного, земельного та аграрного права в умовах реформування правової системи України: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 8-10 верес. 2017 р.). Івано-Франківськ, 2017. С. 162-164.

17. Попова А.О. Правова охорона земель, забруднених внаслідок катастрофи на Чорнобильській АЕС в Україні, Росії та Білорусі. Актуальні проблеми соціального права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 90-річчю з дня народж. І.М. Сироти (м. Одеса, 31 жовт. 2017 р.). Одеса: Фенікс, 2017. С. 190-196.

18. Попова А.О. Охорона земель від забруднення небезпечними речовинами: міжнародно-правовий аспект. Концепція розвитку правової держави в Україні: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 13-14 жовт. 2017 р.). Київ: Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2017. С. 98-102.

19. Попова А.О. Досвід країн ЄС та США в галузі правового забезпечення охорони земель від забруднення небезпечними речовинами. Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 6-7 жовт. 2017 р.). Херсон, 2017. С. 32-38.

20. Попова А.О. Проблеми забруднення земель небезпечними речовинами та їх охорони на території України у воєнні та повоєнні роки. Актуальні проблеми права на сучасному етапі розвитку державності: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Люблін, 20-21 жовт. 2017 р.). Люблін, 2017. С. 43-48.

АНОТАЦІЯ

Попова А.О. Правова охорона земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право»;

природноресурсове право». Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2018.

Дисертація є спеціальним комплексним дослідженням особливостей правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами.

У дисертаційній роботі проаналізовано процес формування та розвитку законодавства в галузі правової охорони земель. Розглянуто поняття земель, що забруднені небезпечними речовинами, та визначено їх юридичні ознаки. Охарактеризовано принципи правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами. Здійснено класифікацію джерел забруднення, досліджено підстави та умови правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами. Визначено особливості юридичної відповідальності за порушення вимог законодавства в зазначеній сфері. Проведено порівняльно-правовий аналіз європейського та міжнародного законодавства, а також країн пострадянського простору, в галузі правової охорони земель від забруднення небезпечними речовинами.

Ключові слова: землі, земельні ділянки, забруднення земель, охорона земель, джерела забруднення земель, небезпечні речовини, якісний стан земель.

АННОТАЦИЯ

Попова А.А. Правовая охрана земель от загрязнения опасными веществами в Украине. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.06 «Земельное право, аграрное право; экологическое право; природноресурсовое право». Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2018.

Диссертация является специальным комплексным исследованием особенностей правовой охраны земель от загрязнения опасными веществами.

В диссертационной работе проанализирован процесс формирования и развития законодательства в области правовой охраны земель. Предложено под охраной земель от загрязнения опасными веществами понимать установленную правовыми нормами систему правовых, организационных, экономических и других мероприятий, направленных на сохранение, восстановление, улучшение качественных характеристик земель и защиту земель от загрязнения. Определены юридические признаки земель, загрязненных опасными веществами. Охарактеризованы принципы правовой охраны земель от загрязнения опасными веществами.

Проведена классификация источников загрязнения, исследованы основания и условия правовой охраны земель от загрязнения опасными веществами. Предложено с целью сохранения и охраны земель от загрязнения опасными веществами провести работы по созданию единого государственного реестра этих земель, крупно- и среднemasштабных

электронных картографических моделей, отражающих как состояние земель, загрязненных опасными веществами, так и риски, связанные с их использованием. Отстаивается целесообразность отображения статуса земель, загрязненных опасными веществами, в системе Государственного земельного кадастра, а также необходимость разработки и принятия общегосударственной и региональных программ, в которых отдельным разделом должны регламентироваться вопросы охраны земель от загрязнения опасными веществами. Определены особенности юридической ответственности за нарушение требований законодательства в указанной сфере.

Проведен сравнительно-правовой анализ европейского и международного законодательства, а также стран постсоветского пространства, в области правовой охраны земель от загрязнения опасными веществами. Предложена Концепция охраны земель от загрязнения опасными веществами с целью определения направлений, механизмов и сроков проведения эффективных мероприятий сохранения и воспроизводства качества земель, загрязненных опасными веществами.

Ключевые слова: земли, земельные участки, загрязнение земель, охрана земель, источники загрязнения земель, опасные вещества, качественное состояние земель.

SUMMARY

Popova A.O. The legal protection of land that has been polluted by hazardous substances in Ukraine. - The manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Sciences in Law by specialty 12.00.06 "Land Law; Agrarian law; Environmental law; Natural resource law". National University "Odessa Law Academy", Odessa, 2018.

The thesis is the special comprehensive research of the legal protection of land that has been polluted by hazardous substances in Ukraine.

In the dissertation the process of formation and development of legislation in the field of the legal protection of land is analyzed. The concept of the land that has been polluted by hazardous substances is considered, and its legal features are being defined. The principles of the legal protection of land which has been polluted by hazardous substances are characterized. The classification of sources of pollution was satisfied, the grounds and conditions of legal protection of land that has been polluted by hazardous substances had been investigated. The peculiarities of legal responsibility for violation of the requirements of the legislation in the specified sphere are being determined. A comparative legal analysis of the European and International legislation, as well as countries of the post-Soviet area, in the field of legal protection of land that has been polluted by hazardous substances were fulfilled.

Keywords: land, land plot, land pollution, land protection, sources of land pollution, hazardous substances, qualitative state of land.

Підписано до друку 05.02.2018 р. Формат 60х90/16.
Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 1801-1а.

Видавник і виготовлювач ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25
Тел. (048) 7777-591.